

บทที่ 5

การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง ซึ่งจะเน้นหนักไปในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำโดยตรงเท่านั้น โดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ชุมชนมหาชัย ซึ่งชุมชนนี้อยู่ติดลำน้ำลำตะคองและเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายประการ เนื่องจากอยู่ท้ายสุดของลำน้ำในส่วนที่ผ่านชุมชนหนาแน่นของเทศบาลนครนครราชสีมา นอกจากแบบสอบถามจะได้สัมภาษณ์หาข้อมูลทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยยังได้กำหนดหัวข้อสำหรับการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านลึก เพื่อรับทราบถึงอารมณ์ความรู้สึกและข้อเท็จจริงบางอย่างที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคอง ผลการวิจัยดังกล่าวได้นำเสนอเรียงตามลำดับ ดังนี้

- 5.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง
- 5.2 การรับรู้ปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำ
- 5.3 การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ
- 5.4 แนวคิดและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง
- 5.5 การวิเคราะห์ข้อมูลประชาชนในชุมชนมหาชัย (Structured Schedule Interview)
- 5.6 การวิเคราะห์แนวคิดที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
- 5.7 การวิเคราะห์แนวคิดที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- 5.8 สรุปแนวคิดรวบยอดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

5.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 205 คน ที่ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานะทางสังคม (ตำแหน่ง) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง ระยะทางห่างจากลำน้ำ ระดับการศึกษา อาชีพ ประโยชน์ที่ได้รับจากลำตะคอง และแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค ดังนี้

5.1.1 เพศของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 59.5 และเพศชายจำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 40.5 ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	83	40.5
หญิง	122	59.5
รวม	205	100.0

5.1.2 อายุของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 47.3 มีอายุระหว่าง 31 – 50 ปี รองลงมาคือ กลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 26.8 และกลุ่มอายุ 51 ปีขึ้นไป ร้อยละ 25.9 ดังรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 30 ปี	55	26.8
31-50 ปี	97	47.3
51 ปีขึ้นไป	53	25.9
รวม	205	100.0

5.1.3 จำนวนปีที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคองของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 37.1 อยู่ต่ำกว่า 10 ปี ร้อยละ 34.1 อยู่ 21 ปีขึ้นไป และร้อยละ 28.8 อยู่ระหว่าง 10 – 20 ปี ดังรายละเอียดในตาราง 3

ตาราง 3 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามจำนวนปีที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง

จำนวนปีที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10 ปี	76	37.1
10-20 ปี	59	28.8
21 ปีขึ้นไป	70	34.1
รวม	205	100.0

5.1.4 บ้านของกลุ่มตัวอย่างที่ห่างจากลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 58.0 มีระยะห่างจากบ้านถึงลำตะคอง 100 – 999 เมตร ร้อยละ 26.4 มีระยะห่างจากบ้านถึงลำตะคอง ต่ำกว่า 100 เมตร และร้อยละ 15.6 เมตร มีระยะห่างจากบ้านถึงลำตะคอง 1,000 เมตร ขึ้นไป ดังรายละเอียดในตาราง 4

ตาราง 4 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามบ้านห่างจากลำตะคอง

ระยะห่างจากบ้านถึงลำตะคอง	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 100 เมตร	54	26.4
100-999 เมตร	119	58.0
1000 เมตรขึ้นไป	32	15.6
รวม	205	100.0

5.1.5 ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 49.3 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 18.0 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. หรือ ปวส. ร้อยละ 10.8 ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 10.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 8.3 ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 3.3 ระดับสูงกว่าปริญญาตรี ดังรายละเอียดในตาราง 5

ตาราง 5 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียนหนังสือ	17	8.3
ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า	101	49.3
มัธยมศึกษาตอนต้น	21	10.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส	37	18.0
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	22	10.8
สูงกว่าปริญญาตรี	7	3.3
รวม	205	100.0

5.1.6 อาชีพของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 20.0 มีอาชีพพนักงาน ร้อยละ 17.6 มีอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 15.6 เป็นแม่บ้าน ร้อยละ 15.1 มีอาชีพรับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11.7 มีอาชีพค้าขาย ร้อยละ 10.2 มีอาชีพอิสระ ร้อยละ 8.8 เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา และร้อยละ 1.0 มีอาชีพเป็นกรรมกร ดังรายละเอียดในตาราง 6

ตาราง 6 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
พนักงาน	41	20.0
กรรมกร/รับจ้าง	2	1.0
เกษตรกร	36	17.6
นักเรียน/นักศึกษา	18	8.8
แม่บ้าน	32	15.6
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	31	15.1
ค้าขาย	24	11.7
อาชีพอิสระ	21	10.2
รวม	205	100.0

5.1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากลำตะคองของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 38.0 ใช้น้ำเพื่อการเกษตร ร้อยละ 34.1 ไม่ได้ใช้น้ำจากลำตะคองโดยตรง ร้อยละ 23.4 ใช้เป็นทางระบายน้ำทิ้ง ร้อยละ 22.9 ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ 7.3 เป็นแหล่งทำการประมง ร้อยละ 5.9 ใช้เพื่ออุปโภค - บริโภคในครัวเรือน และร้อยละ 0 ใช้ทิ้งขยะมูลฝอย ดังรายละเอียดในตาราง 7

ตาราง 7 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประโยชน์ที่ได้รับจากลำตะคอง

ประโยชน์ที่ได้รับจากลำตะคอง	จำนวน N = 205	ร้อยละ
ใช้เพื่อการเกษตร	78	38.0
ใช้เพื่ออุปโภค - บริโภคในครัวเรือน	12	5.9
ใช้เป็นทางระบายน้ำทิ้ง	48	23.4
ใช้ทิ้งขยะมูลฝอย	0	0
เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ	47	22.9
เป็นแหล่งทำการประมง	15	7.3
ไม่ได้ใช้	70	34.1

5.1.8 แหล่งน้ำที่ใช้ของกลุ่มตัวอย่าง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 91.7 ใช้น้ำประปา ร้อยละ 60.5 ใช้น้ำฝน ร้อยละ 17.1 ชื้อจากรถขายน้ำ ร้อยละ 5.4 ใช้จากลำตะคองโดยตรง และ ร้อยละ 0.5 ใช้น้ำบาดาล ดังรายละเอียดในตาราง 8

ตาราง 8 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามแหล่งน้ำที่ใช้

แหล่งน้ำที่ใช้	จำนวน N = 205	ร้อยละ
จากลำตะคองโดยตรง	11	5.4
จากน้ำประปา	188	91.7
จากน้ำบาดาล	1	0.5
น้ำฝน	124	60.5
ชื้อจากรถขายน้ำ	35	17.1

5.2 การรับรู้ปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ผู้วิจัยได้ทั้งจากการสอบถาม สัมภาษณ์และสังเกต ประกอบด้วย แหล่งที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำที่กลุ่มตัวอย่างพบมากที่สุด ปัญหาของลำตะคองที่พบเห็นมากที่สุด ช่องทางการรับรู้ข่าวสารในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับลำตะคอง การรับรู้เรื่องรัฐธรรมนูญของกลุ่มตัวอย่าง การรับรู้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 การรับรู้ชื่อคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำตะคอง การรับรู้ชื่อโครงการอาสาสมัครรักษาลำตะคอง ดังนี้

5.2.1 แหล่งที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำที่พบเห็นมากที่สุด ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 60.0 ตอบว่าเกิดจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ร้อยละ 26.8 จากโรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ 9.3 จากสถานบริการต่าง ๆ ร้อยละ 2.9 จากหน่วยงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจ และร้อยละ 1.0 จากเกษตรกรรม ดังรายละเอียดในตาราง 9

ตาราง 9 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามแหล่งที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำที่พบเห็นมากที่สุด

ปัญหามลพิษทางน้ำเกิดจากแหล่งใดมากที่สุด	จำนวน	ร้อยละ
บ้านเรือนที่อยู่อาศัย	123	60.0
โรงงานอุตสาหกรรม	55	26.8
เกษตรกรรม	2	1.0
สถานบริการต่าง ๆ	19	9.3
หน่วยงานราชการ/รัฐวิสาหกิจ	6	2.9
รวม	205	100.0

5.2.2 ปัญหาของลำตะคองที่พบเห็นมากที่สุด ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 90.7 พบเห็นปัญหาน้ำเสีย ร้อยละ 51.7 พบปัญหาน้ำท่วม ร้อยละ 16.1 พบปัญหาการบุกรุกในพื้นที่ลำตะคอง ร้อยละ 15.1 พบปัญหาแหล่งน้ำตื้นเขิน ร้อยละ 8.3 พบปัญหาน้ำขาดแคลน ร้อยละ 3.9 พบปัญหาการแย่งชิงน้ำ และร้อยละ 3.4 พบปัญหาอื่น ๆ ดังรายละเอียดในตาราง 10

ตาราง 10 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามปัญหาของลำตะคองที่พบเห็นมากที่สุด

ปัญหาของลำตะคองที่พบเห็นมากที่สุด	จำนวน N = 205	ร้อยละ
ปัญหาการแย่งชิงน้ำ	8	3.9
ปัญหาน้ำเสีย	186	90.7
ปัญหาน้ำขาดแคลน	17	8.3
ปัญหาน้ำท่วม	106	51.7
ปัญหาแหล่งน้ำตื้นเขิน	31	15.1
ปัญหาการรุกที่ลำตะคอง	33	16.1
ปัญหาอื่น ๆ	7	3.4

5.2.3 ช่องทางการรับรู้ข่าวสารในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 68.8 รับรู้ปัญหาด้วยตนเอง ร้อยละ 53.2 รับรู้จากหอกระจายข่าว ร้อยละ 30.7 รับรู้จากวิทยุกระจายเสียง ร้อยละ 29.3 รับรู้จากโทรทัศน์ ร้อยละ 28.3 รับรู้จากประธานหรือกรรมการชุมชน ร้อยละ 18.0 รับรู้จากญาติพี่น้อง ร้อยละ 17.6 รับรู้จากเพื่อน ร้อยละ 16.6 รับรู้จากผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ร้อยละ 13.2 รับรู้จากกรมชลประทานหรือหน่วยงานราชการ ร้อยละ 12.2 รับรู้จากหนังสือพิมพ์ ร้อยละ 8.8 รับรู้จากป้ายประกาศ ร้อยละ 6.3 รับรู้จากองค์กรพัฒนาเอกชน ร้อยละ 5.4 รับรู้จากนิตยสารหรือวารสาร ร้อยละ 4.4 รับรู้จากนิตยสาร ร้อยละ 2.9 รับรู้จากคู่สมรส ร้อยละ 1.0 รับรู้จากโปสเตอร์ และร้อยละ 0.5 รับรู้จากองค์การบริหารส่วนตำบล ดังรายละเอียดในตาราง 11

ตาราง 11 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามช่องทางการรับรู้ข่าวสารในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับลำตะคอง

ช่องทางการรับรู้ข่าวสารในปัญหาเกี่ยวกับลำตะคอง	จำนวน N = 205	ร้อยละ
ประสบปัญหาด้วยตัวเอง	141	68.8
หอกระจายข่าว	109	53.2
วิทยุกระจายเสียง	63	30.7
โทรทัศน์	60	29.3
หนังสือพิมพ์	25	12.2
นิตยสาร/วารสาร	11	5.4
โปสเตอร์	2	1.0
ป้ายประกาศ	18	8.8
คู่สมรส	6	2.9
ญาติพี่น้อง	37	18.0
เพื่อน	36	17.6
ประธาน/กรรมการชุมชน	58	28.3
ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ	34	16.6
องค์การบริหารส่วนตำบล	1	0.5
กรมชลประทาน/หน่วยราชการ	27	13.2
องค์กรพัฒนาเอกชน	13	6.3
นิทรรศการ	9	4.4

5.2.4 การรับรู้รัฐธรรมนูญ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 64.4 ไม่ทราบว่ารัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และร้อยละ 35.6 ทราบว่ารัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดในตาราง 12

ตาราง 12 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการรับรู้รัฐธรรมนูญ

การรับรู้รัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิบุคคลในการเข้าไปมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	จำนวน	ร้อยละ
ทราบ	73	35.6
ไม่ทราบ	132	64.4
รวม	205	100.0

5.2.5 การรับรู้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 66.8 ไม่ทราบว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 สนับสนุนให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และร้อยละ 33.2 ทราบว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 สนับสนุนให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดในตาราง 13

ตาราง 13 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการรับรู้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

การรับรู้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	จำนวน	ร้อยละ
ทราบ	68	33.2
ไม่ทราบ	137	66.8
รวม	205	100.0

5.2.6 การรับรู้ชื่อคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 65.9 ไม่เคยได้ยินชื่อ ร้อยละ 34.1 เคยได้ยินชื่อ ดังรายละเอียดในตาราง 14

ตาราง 14 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการรับรู้ข้อคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำตะคอง

การรับรู้ข้อคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำตะคอง	จำนวน	ร้อยละ
เคย	70	34.1
ไม่เคย	135	65.9
รวม	205	100.0

5.2.7 การรับรู้ข้อโครงการอาสาสมัครรักษาลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 65.4 ไม่เคยได้ยินชื่อ ร้อยละ 34.6 เคยได้ยินชื่อ ดังรายละเอียดในตาราง 15

ตาราง 15 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการรับรู้ข้อโครงการอาสาสมัครรักษาลำตะคอง

การรับรู้ข้อโครงการอาสาสมัครรักษาลำตะคอง	จำนวน	ร้อยละ
เคย	71	34.6
ไม่เคย	134	65.4
รวม	205	100.0

5.3 การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ผู้วิจัยได้ทั้งจากการสอบถามสัมภาษณ์และสังเกต ประกอบด้วย สาเหตุของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ สาเหตุที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการการมีส่วนร่วมนั้นมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โดยแบ่งกิจกรรมการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 กิจกรรม คือ การมีส่วนร่วมในการรักษาลำตะคอง (การขุดลอก, เก็บขยะในลำน้ำ) การมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้บริเวณริมฝั่งลำตะคอง การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ให้ร่วมจัดการปัญหาลำตะคอง ดังนี้

5.3.1 สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 43.9 ตอบว่าสมัครใจเพราะเห็นประโยชน์ ร้อยละ 30.2 เพราะมีคนชักชวนร้อยละ 19.0 เพราะมีเวลาว่าง ร้อยละ 16.6 เพราะเป็นวัฒนธรรมในการร่วมกันทำงาน ร้อยละ 13.7 เพราะได้รับคำตอบแทน ร้อยละ 6.3 ทำตามคำสั่งผู้นำ ร้อยละ 6.3 ต้องการแข่งขันกับชุมชนอื่น ๆ ร้อยละ 4.4 เพราะเป็นผู้นำชุมชนและเข้าใจปัญหา ร้อยละ 4.4 เพราะกลัวคำตำหนิจากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 4.4 เพราะอยากได้รับคำยกย่องชมเชย และร้อยละ 3.9 เพราะต้องการวางรากฐานในการเป็นผู้แทน ดังรายละเอียดในตาราง 16

ตาราง 16 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ

เหตุผลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ	จำนวน N = 205	ร้อยละ
มีคนชักชวน	62	30.2
สมัครใจเพราะเห็นผลประโยชน์	90	43.9
ทำตามคำสั่งผู้นำ	13	6.3
เป็นผู้นำและเข้าใจปัญหา	9	4.4
กลัวคำตำหนิจากเพื่อนบ้าน	9	4.4
ได้รับคำตอบแทน	28	13.7
มีเวลาว่าง	39	19.0
อยากได้รับคำยกย่องชมเชย	9	4.4
ต้องการแข่งขันกับชุมชนอื่น ๆ	13	6.3
เป็นวัฒนธรรมในการร่วมกันทำงาน	34	16.6
ต้องการวางรากฐานในการเป็นผู้แทน	8	3.9

5.3.2 สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 56.6 ไม่มีเวลาว่าง ร้อยละ 31.7 ไม่ทราบข่าวกิจกรรม ร้อยละ 29.3 ไม่มีคนชักชวน ร้อยละ 10.2 เพราะสุขภาพไม่เอื้ออำนวย ร้อยละ 9.3 เพราะไม่เข้าใจปัญหา ร้อยละ 9.3 เพราะไม่มีคำตอบแทน ร้อยละ 5.4 ไม่เห็นประโยชน์ ร้อยละ 5.4 เพราะไม่ชอบผู้นำ ร้อยละ

2.4 เพราะไม่ใช่เรื่องของตนมีหน่วยงานทำอยู่แล้ว และร้อยละ 2.0 ไม่ถูกหรือขัดแย้งกับคนอื่น
ดังรายละเอียดในตาราง 17

ตาราง 17 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเหตุผลที่กลุ่มตัวอย่างไม่เข้ามามี
ส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ

เหตุผลที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ	จำนวน N = 205	ร้อยละ
ไม่มีคนชักชวน	60	29.3
ไม่เห็นประโยชน์	11	5.4
ไม่ชอบผู้นำ	11	5.4
ไม่เข้าใจปัญหา	19	9.3
ไม่ถูกหรือขัดแย้งกับคนอื่น ๆ	4	2.0
ไม่มีค่าตอบแทน	19	9.3
ไม่มีเวลาว่าง	116	56.6
สุขภาพไม่เอื้ออำนวย	21	10.2
ไม่ใช่เรื่องของตนมีหน่วยงานทำอยู่แล้ว	5	2.4
ไม่ทราบข่าวกิจกรรม	65	31.7

5.3.3 การมีส่วนร่วมในการรักษาลำตะคอง (ขุดลอก, เก็บขยะในลำน้ำ) ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาลำตะคอง เช่น การขุดลอก เก็บขยะในลำน้ำ
ผลสรุปได้ว่า

1. การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประชาชนส่วนมากร้อยละ 68.8 ไม่มีส่วน
ร่วม ร้อยละ 16.6 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 11.7 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.9
อยู่ในระดับมาก

2. การวางแผนดำเนินงาน ประชาชนส่วนมากร้อยละ 73.7 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 15.6
มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 8.8 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.0 อยู่ในระดับมาก

3. การลงทุนและปฏิบัติ ประชาชนส่วนมากร้อยละ 71.7 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 14.6
มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 10.7 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.9 อยู่ในระดับมาก

4. การติดตามและประเมินผล ประชาชนส่วนมากร้อยละ 74.6 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 12.2 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 10.2 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.9 อยู่ในระดับมาก ดังรายละเอียดในตาราง 18

ตาราง 18 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการมีส่วนร่วมในการรักษาลำตะคอง (ขุดลอก, เก็บขยะในลำน้ำ)

การมีส่วนร่วมในการรักษาลำตะคอง (ขุดลอก, เก็บขยะในลำน้ำ)	การมีส่วนร่วม N = 205			
	ไม่มี ส่วนร่วม N (%)	น้อย N (%)	ปานกลาง N (%)	มาก N (%)
การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา	141 (68.8)	34 (16.6)	24 (11.7)	6 (2.9)
การวางแผนดำเนินงาน	151 (73.7)	32 (15.6)	18 (8.8)	4 (2.0)
การลงทุนและปฏิบัติ	147 (71.7)	30 (14.6)	22 (10.7)	6 (2.9)
การติดตามและประเมินผล	153 (74.6)	25 (12.2)	21 (10.2)	6 (2.9)

5.3.4 การมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้บริเวณริมฝั่งลำตะคอง ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปลูกต้นไม้บริเวณริมฝั่งลำตะคอง ผลสรุปได้ว่า

1. การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประชาชนส่วนมากร้อยละ 72.7 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 15.6 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 8.3 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 3.4 อยู่ในระดับมาก

2. การวางแผนดำเนินงาน ประชาชนส่วนมากร้อยละ 77.6 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 11.7 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 7.3 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 3.4 อยู่ในระดับมาก

3. การลงทุนและปฏิบัติ ประชาชนส่วนมากร้อยละ 76.6 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 11.2 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 8.3 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 3.9 อยู่ในระดับมาก

4. การติดตามและประเมินผล ประชาชนส่วนมากร้อยละ 78.0 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 12.2 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 6.3 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 3.4 อยู่ในระดับมาก ดังรายละเอียดในตาราง 19

ตาราง 19 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้บริเวณริมฝั่งลำตะคอง

การมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้บริเวณ ริมฝั่งลำตะคอง	การมีส่วนร่วม N = 205			
	ไม่มี ส่วนร่วม N (%)	น้อย N (%)	ปานกลาง N (%)	มาก N (%)
การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา	149 (72.7)	32 (15.6)	17 (8.3)	7 (3.4)
การวางแผนดำเนินงาน	159 (77.6)	24 (11.7)	15 (7.3)	7 (3.4)
การลงทุนและปฏิบัติ	157 (76.6)	23 (11.2)	17 (8.3)	8 (3.9)
การติดตามและประเมินผล	160 (78.0)	25 (12.2)	13 (6.3)	7 (3.4)

5.3.5 การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เพื่อการจัดการลำตะคอง ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประชาสัมพันธ์ให้ร่วมจัดการลำตะคอง ผลสรุปได้ว่า

1. การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประชากรส่วนมากร้อยละ 74.1 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 10.2 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 13.7 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.0 อยู่ในระดับมาก

2. การวางแผนดำเนินงาน ประชากรส่วนมากร้อยละ 76.1 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 11.2 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 10.2 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.4 อยู่ในระดับมาก

3. การลงทุนและปฏิบัติ ประชากรส่วนมากร้อยละ 77.1 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 10.2 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 9.8 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.9 อยู่ในระดับมาก

4. การติดตามและประเมินผล ประชากรส่วนมากร้อยละ 75.5 ไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 12.3 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 9.8 อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.5 อยู่ในระดับมาก ดังรายละเอียดในตาราง 20

ตาราง 20 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เพื่อการจัดการปัญหาลำตะคอง

การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ให้ร่วมจัดการปัญหาลำตะคอง	การมีส่วนร่วม N=205			
	ไม่มีส่วนร่วม N (%)	น้อย N (%)	ปานกลาง N (%)	มาก N (%)
การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา	152 (74.1)	21 (10.2)	28 (13.7)	4 (2.0)
การวางแผนดำเนินงาน	156 (76.1)	23 (11.2)	21 (10.2)	5 (2.4)
การลงทุนและปฏิบัติ	158 (77.1)	21 (10.2)	20 (9.8)	6 (2.9)
การติดตามและประเมินผล	154 (75.5)	25 (12.3)	20 (9.8)	5 (2.5)

5.4 แนวคิดและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และสังเกตเพื่อที่จะได้ข้อมูล ดังนี้ ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการปัญหาลำตะคอง รูปแบบองค์กรในการจัดการปัญหาลำตะคอง ศักยภาพในการจัดการขององค์กรร่วมที่ประกอบด้วยหน่วยงานราชการและประชาชนเพื่อการจัดการลุ่มน้ำลำตะคอง และการยอมรับซึ่งกันและกันของหน่วยงานราชการและประชาชน ดังนี้

5.4.1 ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการปัญหาลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ ร้อยละ 57.0 ตอบทุกฝ่ายร่วมกันจัดการปัญหา ร้อยละ 20.0 ตอบหน่วยงานราชการ ร้อยละ

13.2 ตอบประชาชนที่ใช้น้ำลำตะคองทั้งทางตรงและทางอ้อม และร้อยละ 9.8 ตอบผู้ก่อปัญหาในลำตะคอง ดังรายละเอียดในตาราง 21

ตาราง 21 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการปัญหาลำตะคอง

ใครควรจะมีหน้าที่ในการจัดการปัญหาลำตะคอง	จำนวน	ร้อยละ
หน่วยงานราชการ	41	20.0
ผู้ก่อปัญหาในลำตะคอง	20	9.8
ประชาชนที่ใช้น้ำลำตะคองทั้งทางตรงและทางอ้อม	27	13.2
ทุกฝ่ายร่วมกันจัดการปัญหา	117	57.0
รวม	205	100.0

5.4.2 รูปแบบองค์กรในการจัดการปัญหาลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 59.5 ตอบว่าให้องค์กรท้องถิ่นร่วมกับประชาชนจัดการ ร้อยละ 17.1 ให้องค์กรทุกท้องถิ่นร่วมกันจัดการ ร้อยละ 11.7 บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ร้อยละ 7.3 ให้องค์กรแต่ละท้องถิ่นจัดการเอง และร้อยละ 4.4 ให้ประชาชนต่างคนต่างแก้ไขปัญหาของตนเอง ดังรายละเอียดในตาราง 22

ตาราง 22 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรูปแบบองค์กรในการจัดการปัญหาลำตะคอง

รูปแบบองค์กรลำตะคองควรเป็นแบบใด	จำนวน	ร้อยละ
ให้องค์กรแต่ละท้องถิ่นจัดการเอง	15	7.3
ให้องค์กรทุกท้องถิ่นร่วมกันจัดการ	35	17.1
บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด	24	11.7
ให้องค์กรท้องถิ่นร่วมกับประชาชนจัดการ	122	59.5
ให้ประชาชนต่างคนต่างแก้ไขปัญหาของตัวเอง	9	4.4
รวม	205	100.0

5.4.3 ศักยภาพในการจัดการขององค์กรร่วมที่ประกอบด้วยหน่วยงานราชการ และประชาชนเพื่อการจัดการลุ่มน้ำลำตะคอง ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 75.6 เห็นว่าดีขึ้น ร้อยละ 21.0 ไม่แน่ใจ และร้อยละ 3.4 ไม่ดีขึ้น ดังรายละเอียดในตาราง 23

ตาราง 23 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการจัดการขององค์กรร่วมที่ประกอบด้วยหน่วยงานราชการและประชาชนเพื่อการจัดการลุ่มน้ำลำตะคอง

ถ้ามีองค์กรที่ประกอบด้วยทั้งทางราชการและประชาชน ร่วมกันจัดการปัญหาลำตะคอง	จำนวน	ร้อยละ
ดีขึ้น	155	75.6
ไม่ดีขึ้น	7	3.4
ไม่แน่ใจ	43	21.0
รวม	205	100.0

5.4.4 การยอมรับซึ่งกันและกันของหน่วยงานราชการและประชาชน ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 56.8 ให้ความร่วมมือ ร้อยละ 38.0 ไม่แน่ใจ และร้อยละ 5.4 ไม่ให้ความร่วมมือ ดังรายละเอียดในตาราง 24

ตาราง 24 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการยอมรับซึ่งกันและกันของหน่วยงานราชการและประชาชน

หน่วยงานราชการจะยินยอมให้ความร่วมมือกับประชาชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ หรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
ให้ความร่วมมือ	116	56.6
ไม่ให้ความร่วมมือ	11	5.4
ไม่แน่ใจ	78	38.0
รวม	205	100.0

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูลประชาชนในชุมชนมหาชัย (Structured Schedule Interview)

5.5.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีจำนวน 205 คน ส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิงร้อยละ 59.5 เนื่องจากการลงเก็บข้อมูลนั้น ทำในเวลากลางวัน ซึ่งผู้หญิงจะอยู่บ้านมากกว่าผู้ชาย อายุโดยเฉลี่ยร้อยละ 47.3 ของกลุ่มตัวอย่างอยู่ที่ 31 - 50 ปี ประชาชนในชุมชนมหาชัยนี้ร้อยละ 62.9 ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่มากกว่า 10 ปี สภาพของบ้านเรือนโดยมากจะอยู่ห่างจากลำน้ำเกินกว่า 100 เมตรขึ้นไป ร้อยละ 73.6 บ้านที่อยู่ใกล้ลำน้ำจะทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาร้อยละ 49.3 อยู่ในระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่าเท่านั้น เนื่องจากสภาพความยากจนจึงทำให้ไม่สามารถเรียนสูงกว่านี้ได้ เพราะต้องช่วยครอบครัวทำมาหากิน อาชีพของกลุ่มตัวอย่างนั้น กระจายไปในทุกสาขาอาชีพ เช่น พนักงาน กรรมกรรับจ้าง เกษตรกร นักเรียนนักศึกษา ราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ค้าขาย อาชีพอิสระ ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากลำตะคอง คือ การใช้น้ำเพื่อการเกษตรร้อยละ 38.0 และเป็นทางระบายน้ำทิ้งของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน เนื่องจากระบบท่อน้ำทิ้งจะไหลลงสู่ลำตะคอง แต่กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบคำถามจะไม่ทราบเรื่องนี้ มีผู้ทราบเพียงร้อยละ 23.4 ปัจจุบันแหล่งน้ำที่ประชาชนใช้อุปโภค-บริโภค คือ น้ำประปาร้อยละ 91.7 และน้ำฝนร้อยละ 60.5 เป็นหลัก

5.5.2 วิเคราะห์การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับลำตะคอง

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้จากการสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ของประชาชนในพื้นที่ชุมชนมหาชัย กรณีเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องลำตะคอง ดังนี้ แหล่งที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ ปัญหาของลำตะคอง ชาวสารที่ได้รับเกี่ยวกับลำตะคอง เรื่องสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 รวมทั้งการรับรู้ฐานะของคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำตะคอง และโครงการอาสาสมัครรักษาลำตะคอง ซึ่งทางจังหวัดเป็นเจ้าของโครงการ

จากการวิเคราะห์พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีปัญหาที่เกี่ยวกับลำตะคองที่เกิดขึ้นหลายปัญหาที่เด่นชัดที่สุด คือ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาการรุกที่ลำตะคอง ซึ่งในประเด็นปัญหาน้ำเสียนั้น ประชาชนเห็นว่าเกิดจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่อ้อยละ

60.0 รองลงมาคือ น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมร้อยละ 26.8 ส่วนจากโรงแรม ร้านอาหาร ก็เป็นแหล่งที่ทำให้เกิดปัญหาเช่นกัน

ปัญหาของลำตะคองที่ประชาชนพบเห็น (จากตาราง 10) มีดังนี้

1. ปัญหาน้ำเสีย เป็นปัญหาที่ประชาชนพบเห็นมากที่สุดร้อยละ 90.7 เพราะเมื่อน้ำเสียจะส่งกลิ่นเหม็นไปไกล สร้างความรำคาญให้กับคนในชุมชนอย่างมาก ในช่วงฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคมจนถึงเดือนเมษายน ซึ่งปริมาณน้ำมีน้อย น้ำจะไหลช้าหรือไม่ไหลเลย ทำให้น้ำเสียรุนแรงยิ่งขึ้นกว่าทุกฤดู อีกทั้งมีขยะมูลฝอยหรือกิ่งไม้ลอยมาตามน้ำ

2. ปัญหาน้ำท่วม เป็นปัญหาที่ประชาชนพบเห็นร้อยละ 51.7 ชุมชนมหาชัยเป็นชุมชนที่มักจะมีน้ำท่วมเป็นประจำอยู่แล้วเนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่ม และเป็นชุมชนที่อยู่เหนือเขื่อนช้อยงาม หากเขื่อนระบายน้ำไม่ทันการณ์ เนื่องจากการเฝ้าระวังของเจ้าหน้าที่เขื่อนไม่ดีพอ ก็จะทำให้เกิดน้ำท่วม โดยเฉพาะจะท่วมในช่วงเวลากลางคืน ความเสียหายส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่ผู้ที่ทำการเกษตร

3. ปัญหาน้ำขาดแคลน เป็นปัญหาที่ประชาชนพบเห็นร้อยละ 8.3 ปัจจุบันเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก เนื่องจากชุมชนอยู่ในพื้นที่เหนือเขื่อน ซึ่งจะมีการกั้นน้ำไว้ให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร ปัญหานี้มักเกิดขึ้นกับเกษตรกรในพื้นที่ท้ายเขื่อนลงไป

4. ปัญหาการแย่งชิงน้ำ เป็นปัญหาที่ประชาชนพบเห็นร้อยละ 3.9 ในสมัยก่อนมีปัญหาที่ค่อนข้างบ่อย เนื่องจากระบบการจัดสรรน้ำยังไม่มีมีการรักษาตักกันเท่าที่ควร แต่ก็อาศัยการตกลงกันเป็นครั้งคราวไป ปัญหานี้ในปัจจุบันเกิดขึ้นบ้างในหมู่เกษตรกร จึงมีการปรับตัวและพัฒนาความร่วมมือจนสามารถแก้ไขปัญหาการแย่งชิงน้ำไปได้ พบว่า มีการเข้าหันทันซื้อเครื่องสูบน้ำมาเป็นของส่วนกลางของเกษตรกรที่ทำสวนผักอยู่ในพื้นที่ติดกัน โดยผู้ที่มีพื้นที่มากก็จะเสียเงินเข้าหันทันมากตามส่วน

5. ปัญหาการรุกล้ำลำตะคอง เป็นปัญหาที่ประชาชนพบเห็นร้อยละ 16.1 ในชุมชนมหาชัยมีการบุกรุกใหม่ของชุมชนบ้าง แต่เพียงไม่กี่ราย โดยการสร้างบ้านเรือนติดลำน้ำ ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่บุกรุกใหม่ คือ การขยายครัวเรือนของผู้ที่อยู่มาแต่ดั้งเดิม

6. ปัญหาแหล่งน้ำตื้นเขิน เป็นปัญหาที่ประชาชนพบเห็นร้อยละ 15.1 เนื่องมาจากการตกตะกอนของน้ำเสียและขยะมูลฝอยที่ไหลมาจากต้นน้ำ ปัจจุบันสภาพการตื้นเขินได้รับการแก้ไขไปบ้างแล้ว โดยการมาขุดลอกของหน่วยงานราชการ

ปัญหาข้างต้นประชาชนส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารเหตุการณ์จากรูปแบบต่าง ๆ ที่สำคัญ (จากตาราง 11) ดังนี้ ประสบพบเห็นด้วยตนเองร้อยละ 68.8 เนื่องจากต้องสัญจรผ่านลำน้ำเป็น

ประจำ การที่ในชุมชนมีระบบการสื่อสารโดยผ่านเครื่องกระจายเสียงจากหอกระจายข่าว ซึ่งทาง
 ประธานชุมชนและกรรมการชุมชนจัดสร้างขึ้นร้อยละ 53.2 ทำให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสาร
 เป็นประจำ และรวดเร็วทันควัน ตรงประเด็นกับปัญหาที่เกิดขึ้น การรับรู้จากวิทยุกระจายเสียง
 ร้อยละ 30.7 และโทรทัศน์ร้อยละ 29.3 จะได้รับทราบก็ต่อเมื่อมีประเด็นปัญหาที่รุนแรง และผู้รับ
 ผิดชอบซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสำคัญ ๆ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้ออกโรงประเด็นข่าว ส่วน
 การรับรู้จากหนังสือพิมพ์นั้น มีความสำคัญรองลงมา เนื่องจากประเด็นข่าวไม่น่าสนใจเท่าที่ควร
 ส่วนจากสื่ออื่น ๆ ข้อมูลกระจายโดยทั่วไป

ในประเด็นการรับรู้เรื่องสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (จากตาราง 12) พบว่า ประชา
 ชนส่วนใหญ่ร้อยละ 66.8 ตอบว่าไม่ทราบ สำหรับผู้ที่ตอบว่าทราบร้อยละ 33.2 ก็ไม่สามารถ
 อธิบายรายละเอียดหรือเนื้อหาที่สำคัญได้ถูกต้องนัก เพียงแต่เคยได้ยินได้ฟังมาเท่านั้น ผู้ที่มาเผย
 แพร่เรื่องนี้มีทั้งจากอาสาสมัครต่าง ๆ และองค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงหน่วยงานราชการบาง
 หน่วยงานที่มาสัมพันธ์กับพื้นที่ เช่น เทศบาลนครนครราชสีมา

ในประเด็นการรับรู้เรื่องสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8
 (จากตาราง 13) พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 64.4 ตอบว่าไม่ทราบ สำหรับผู้ที่ตอบว่า
 ทราบร้อยละ 35.6

การรับรู้ชื่อคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำตะคอง (จากตาราง 14) ส่วนใหญ่
 ร้อยละ 65.9 ตอบว่าไม่เคยได้ยินชื่อนี้มาก่อน สาเหตุเพราะคณะกรรมการดังกล่าวไม่ได้เข้า
 มาทำงานในพื้นที่อย่างชัดเจน การประชาสัมพันธ์ก็ไม่ได้ทำเลย ผู้ที่เคยได้ยินร้อยละ 34.1 ส่วน
 ใหญ่เนื่องจากเป็นประธานหรือกรรมการชุมชนหรืออาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ซึ่งเคยเข้าร่วม
 ประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาก่อน

การรับรู้ชื่อโครงการอาสาสมัครรักษาลำตะคอง (จากตาราง 15) ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.4
 ตอบว่าไม่เคยได้ยินชื่อนี้มาก่อน ผู้ที่เคยได้ยินร้อยละ 34.6 เหตุผลในการรับรู้เช่นเดียวกับการ
 การรับรู้ชื่อคณะกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำตะคอง

5.5.3 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ

จากการสอบถามถึงสาเหตุของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ (จากตาราง 16) พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 43.9 เห็นประโยชน์ในการร่วมกันทำงานและการจัดการน้ำ เพราะจะทำให้เกิดผลดีต่อชุมชนโดยรวม บางคนตอบว่าเพราะมีคนชักชวนร้อยละ 30.2 และมีเวลาว่างร้อยละ 19.0 เป็นที่น่าสนใจว่ามีจำนวนหนึ่งที่ตอบว่าเป็นวัฒนธรรมในการร่วมกันทำงานร้อยละ 16.6 แสดงให้เห็นถึงความคาบเกี่ยวกันของมิติทางด้านวัฒนธรรมในสมัยก่อน ที่คนในชุมชนเคยร่วมแรงกันทำการเกษตร เช่น การลงแขก แต่การเข้ามามีส่วนร่วมครั้งนี้ ไม่ได้มีแรงจูงใจทางด้านสิ่งของหรือเงินตรา

ส่วนสาเหตุของการไม่เข้ามามีส่วนร่วม (จากตาราง 17) ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 56.6 ตอบว่าไม่มีเวลาว่าง การไม่ได้รับข่าวสารร้อยละ 31.7 และไม่มีคนชักชวนร้อยละ 29.3 เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่ได้เข้าร่วม

ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการรักษาลำตะคอง (จากตาราง 18, 19 และ 20) เช่น การขุดลอก การเก็บขยะในลำน้ำ การปลูกต้นไม้บริเวณริมฝั่ง และการประชาสัมพันธ์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการการมีส่วนร่วม

5.5.4 แนวคิดและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ต้องการให้การจัดการทรัพยากรน้ำ (จากตาราง 21) ประกอบไปด้วยทุกฝ่ายร่วมกันจัดการปัญหาร้อยละ 57.0 ให้หน่วยงานราชการเป็นผู้จัดการร้อยละ 20.0

รูปแบบองค์กรท้องถิ่นในการจัดการปัญหาลำตะคอง (จากตาราง 22) ประชากรส่วนใหญ่คิดเห็นว่าให้องค์กรท้องถิ่นร่วมกับประชาชนร้อยละ 59.5 ให้องค์กรทุกท้องถิ่นร่วมกันจัดการร้อยละ 17.1 ให้มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดร้อยละ 11.7

ศักยภาพในการจัดการขององค์กรร่วมที่ประกอบด้วยหน่วยงานราชการและประชาชนเพื่อการจัดการลุ่มน้ำลำตะคอง (จากตาราง 23) ประชากรส่วนใหญ่เห็นว่าจะมีสภาพการจัดการที่ดีขึ้นร้อยละ 75.6 ซึ่งแสดงออกถึงนัยสำคัญ 2 ประการ คือ ความไม่เชื่อถือในศักยภาพของหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการ และความเชื่อมั่นในพลังของตนเองของประชากร โดยเมื่อเข้าไปร่วมมือกับหน่วยงานราชการแล้ว จะทำให้การจัดการปัญหามีประสิทธิภาพมากขึ้น

การยอมรับซึ่งกันและกันของหน่วยงานราชการและประชาชน (จากตาราง 24) ประชากรส่วนใหญ่คิดเห็นว่าหน่วยงานราชการจะยินยอมให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นหรือกับประชาชนร้อยละ 56.6 และไม่แน่ใจว่าจะยินยอมหรือไม่ร้อยละ 38.0

5.5.5 สรุปผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากคำตอบจากแบบสอบถามจะพบว่าประชาชนโดยทั่วไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคองน้อยมากในทุกขั้นตอนของกระบวนการที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ประชาชนโดยทั่วไปนั้น ถึงแม้จะไม่ได้เข้าร่วมโครงการที่ทางองค์กรต่าง ๆ จัดตั้งขึ้น แต่การที่จะพูดถึงปัญหาต่าง ๆ ก็กระทำโดยทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยถึงปัญหาน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น เป็นต้น ทว่าการพูดคุยหรือพว้านั้นก็จะจบลงเมื่อไม่ทราบว่าจะทำประการใดให้ดีขึ้น แต่การเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวข้องกับลำตะคองจะเข้าร่วมกันเป็นประเพณี คือ วันเฉลิมพระชนมพรรษา จะมีการปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดคูคลอง เป็นต้น

ในอีกด้านหนึ่งนั้นพัฒนาการของประชาชนที่ปรารถนาจะเห็นสภาพลำน้ำเหมือนดังที่เคยเห็นมาก่อน ผู้วิจัยพบว่ายังมีประชาชนอยู่จำนวนหนึ่งที่มีความสำคัญและสนใจความเป็นไปของลำน้ำลำตะคองอย่างจริงจังและใกล้ชิด คือกลุ่มบุคคลที่อยู่ติดลำตะคอง สาเหตุเพราะประชาชนกลุ่มนี้จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพของลำน้ำ เช่น น้ำเน่าเสียจะมีกลิ่นเหม็นรุนแรงกระจายไปไกล ชยะที่ลอยมามากจะมาติดกับเสาเรือนหรือตลิ่งหลังบ้าน เมื่อมองแล้วเกิดความรู้สึกอูจาดตา เป็นต้น กลุ่มบุคคลอีกกลุ่มคือเกษตรกรที่ปลูกพืชผักสวนครัวที่ต้องอาศัยปริมาณน้ำจำนวนที่แน่นอนจำนวนหนึ่งในกระบวนการเพาะปลูก การมีน้ำมากเกินไป น้อยเกินไป หรือน้ำเน่าเสียอาจทำให้พืชผลเสียหายได้ ความเกี่ยวพันกับสายน้ำอย่างแยกไม่ออกเช่นนี้เองทำให้ความรู้สึกสำนึกปรารถนาที่จะเห็นสายน้ำดีขึ้น จึงมีมากกว่าผู้ที่อยู่ห่างไกลและไม่ได้อาศัยลำน้ำโดยตรง จนกระทั่งเกิดกลุ่มอนุรักษ์ลำตะคองชุมชนมหาชัย ซึ่งเข้ามาดูแลสายน้ำอย่างจริงจัง มีกิจกรรมการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง ทว่าบทบาทการจัดการลำน้ำนั้นยังถูกจำกัดอยู่ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ เนื่องด้วยมีหน่วยงานรัฐมีอำนาจหน้าที่ดูแลอยู่แล้ว แต่ความพยายามขยายบทบาทการจัดการลำน้ำของกลุ่มอนุรักษ์ลำตะคองชุมชนมหาชัยนั้นได้ทวีความเข้มข้นขึ้น เมื่อมีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยว

กับลำตะคองเข้ามาสัมพันธ์ด้วย การเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล การแลกเปลี่ยนถ่ายเทประสบการณ์ ทำให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้นในแง่การจัดการและวิธีคิด แต่ความกว้างขึ้นในแง่การมีส่วนร่วมยังไม่ขยายออกไป เป็นการทำงานกันเฉพาะกลุ่มเท่านั้น บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในแนวกว้างจึงยังไม่เกิดขึ้น แต่นับเป็นการปรับตัวอย่างมีพัฒนาการครั้งใหญ่ ครั้งหนึ่งของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง เพราะพัฒนาการนี้เกิดขึ้นจากรากเหง้าภายในชุมชนเอง

5.6 การวิเคราะห์แนวคิดที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อสนทนาเพื่อค้นหาแนวความคิดและวิธีการต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงจะนำคำตอบดังกล่าวไปวิเคราะห์แยกแยะความเหมือนหรือความแตกต่างของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง ประชากรแบบเจาะจงที่กำหนดขึ้นในแต่ละวิธีที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ แล้วจึงนำคำตอบของแต่ละกลุ่มตัวอย่างไปวิเคราะห์ร่วมเพื่อสรุปเป็นแนวคิดรวบยอดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

สำหรับวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้ 2 กลุ่ม คือ

1. องค์กรพัฒนาเอกชน
2. กลุ่มอนุรักษ์ลำตะคองชุมชนมหาชัย

ผลการวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายรายละเอียดของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในแต่ละกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

5.6.1 ผลการวิเคราะห์แนวคิดกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน

1. ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรน้ำ

ปัญหาเกิดจากการที่รัฐได้เข้ามาครอบครองเอาทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไปจากการดูแลของประชาชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความหวงแหนน้อยลง ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ จึงถูกทำลายและทรุดโทรมลงจนเกิดวิกฤต เพราะจะมีประชาชนบางส่วนพยายามที่จะหาประโยชน์

จากทรัพยากรธรรมชาติให้มากที่สุด โดยไม่ดูแลรักษา ในขณะที่ประชาชนอีกส่วนหนึ่งก็พยายามที่จะอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนมีอำนาจการจัดการในฐานะเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ นั้น ๆ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ และเป็นรูปธรรม กฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ต้องปรับแก้หรือบัญญัติใหม่ให้ชัดเจน สอดคล้องกับบริบทในการมีส่วนร่วมของประชาชน

รัฐต้องยอมรับว่าประชาชนก็มีความสามารถในการจัดการ แม้จะมีวิธีการที่แตกต่างจากรัฐก็ตาม แต่ภูมิปัญญา ความสามารถที่สั่งสมกันมานาน และพลังอันมหาศาลที่ประชาชนมีอยู่ ย่อมสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ เพื่อให้บังเกิดผลดีต่อสาธารณะ ดังนั้นรัฐต้องมีความตั้งใจและจริงจังที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการจัดการทรัพยากรน้ำ

2. ความคิดเห็นในเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

เมื่อทรัพยากรน้ำเป็นสมบัติสาธารณะหรือเป็นของประชาชน เหมือนดังที่เป็นมาแต่เก่าก่อน จะทำให้ประชาชนสำนึกถึงคุณค่าและรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และจะหวงแหนดูแลรักษาเสมือนหนึ่งเป็นสมบัติของตน ประชาชนมีวิธีการจัดการทรัพยากรน้ำมาตั้งแต่โบราณ เทคโนโลยีพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาต่าง ๆ ได้รับการบูรณาการมาอย่างต่อเนื่อง ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับประชาชนมาลึกลงเมื่อรัฐเข้ามาควบคุมดูแลทรัพยากรธรรมชาติเองทั้งหมด และการเข้ามาจัดการดูแลของรัฐนั้น ใช้เทคโนโลยีและวิธีคิดแบบตะวันตก ซึ่งต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงที่มีค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนมาก วิธีการบริหารนั้นก็ใช้หน่วยงานที่มีความชำนาญเฉพาะด้านเข้ามาผูกขาดตัดตอนการจัดการ ประชาชนจึงถูกกันออกไปจากระบบการจัดการนั้นอย่างสิ้นเชิง กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐด้วยวิธีคิดและรูปแบบดังกล่าว ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งเท่านั้น ทว่าความรุนแรงของปัญหารวดเร็วเกินกว่าระบบเดิมของรัฐจะจัดการได้ ปัจจุบันรัฐจึงพยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับที่สูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากนโยบาย แผนงาน โครงการ และกฎหมายต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นมา แต่ก็ยังไม่เกิดความชัดเจน เพราะในที่สุดแล้ว รัฐเองก็ยังหวงอำนาจอยู่เหมือนเดิม

ในส่วนของประชาชนนั้น แม้ยังไม่เข้าใจว่าจะกำหนดบทบาทของตนเองอย่างไรในการเข้าไปร่วมมือกับรัฐเพื่อการจัดการปัญหาต่าง ๆ ในระยะของการปรับเปลี่ยนนี้ นั้น ประชาชนในภาคส่วนต่าง ๆ ได้ก่อรูปเป็นกลุ่มอนุรักษ์ หรือกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำโดย

เฉพาะหลายกลุ่ม บางพื้นที่ก็ก่อรูปเป็นประชาคมเพื่อจะแก้ปัญหาด้วยวิธีคิดที่พัฒนามาจากการเรียนรู้ร่วมกัน บนฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิม ผลปรากฏว่า กระบวนการการทำงานของประชาชนนั้นเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่า แม้ว่าผลสำเร็จจะไม่ได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ ทุกกลุ่มหรือทุกประชาคมก็ตาม แต่การก่อรูปได้เกิดการปรับตัวอย่างขนานใหญ่ กลุ่มหรือประชาคมบางแห่งที่เข้มแข็งขึ้นแล้ว เริ่มก่อความสัมพันธ์กับรัฐในองค์กระระดับท้องถิ่นเพื่อการจัดการปัญหาาร่วมกันในมิติใหม่ที่กำหนดในนโยบายแห่งรัฐและกฎหมายต่าง ๆ องค์กรท้องถิ่นดังกล่าวนั้นก็ยอมรับที่จะทำงานร่วมกัน เพราะจะทำให้องค์กรท้องถิ่นดังกล่าวทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแบ่งภาระหน้าที่ตามบทบาทที่เหมาะสมและเป็นไปได้ การขยายตัวของประชาคมที่เข้มแข็งหลายแห่ง เริ่มที่จะสื่อสารและเชื่อมสัมพันธ์กับประชาคมอื่น ๆ เป็นเครือข่ายอันมีฐานปัญหาเดียวกัน เชื่อว่าเมื่อผ่านการปรับตัวอีกสักกระยะหนึ่ง ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำต่าง ๆ ก็จะสามารถกลายเป็นผลให้ประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำเกิดความยั่งยืนได้

3. พัฒนาการและการปรับตัวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

องค์กรพัฒนาเอกชน มีความเห็นว่า ประชาชนมีพัฒนาการที่บางครั้งก็ขัดแย้งกับหน่วยงานราชการ บางครั้งก็สอดคล้อง ในการจัดการทรัพยากรน้ำนั้นประชาชนมีประสบการณ์มาแต่โบราณแล้ว จนกระทั่งกรมชลประทานมาดำเนินการจัดการทรัพยากรน้ำแทน แม้กระนั้นการจัดการก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ยังคงเกิดปัญหาขึ้นมาตลอดเวลา เพราะปัญหาก็ยากที่จะแก้ไขไปได้อย่างง่าย ๆ ทุกปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำนั้นล้วนสะสมค้างค้ำงมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะเรื่องการจัดสรรให้เหมาะสมทั้งปริมาณและเวลาของความต้องการน้ำ ประชาชนจึงหาทางออกโดยการรวมกลุ่มเป็นประชาคมหรือกลุ่มผู้นำขึ้นมา บางชุมชนเป็นการรวมตัวกันขึ้นมาภายใต้แนวคิดของทางหน่วยงานราชการ แต่ก็เกิดปัญหาความยั่งยืนขององค์กร เพราะขึ้นอยู่กับบางคนที่มีบุคลิกผู้นำเท่านั้น เมื่อผู้นำคนนั้นไม่สามารถดำเนินงานต่อไปได้ องค์กรก็อ่อนแอ และหรือล้มเลิกกิจกรรมไป บางชุมชนเกิดการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาน้ำขาดแคลน การรวมตัวในลักษณะนี้นั้นเพื่อแสวงหาทางเลือกในการจัดการแก้ไขปัญหา ภายใต้ความสามารถอันจำกัด เมื่อการรวมตัวกันผ่านไประยะเวลาหนึ่ง บางชุมชนล้มเลิกกลุ่ม บางชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การได้มีโอกาสลองผิดลองถูก หรือการได้ไปศึกษาดูงานจากที่ที่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มมาแล้ว

กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นต้นธารแห่งความสำเร็จในการรวมกลุ่มกันจนเกิดความเข้มแข็ง ชุมชนดังกล่าวนั้นก็อยู่ได้และเจริญเติบโต

จุดอ่อนของการจัดการของประชาชนนั้น คือ ประชาชนยังขาดความสามารถในการจัดการปัญหาที่มีขนาดใหญ่ หรือการจัดการปัญหาระดับมหภาค เช่น การจัดการปัญหาที่มีลักษณะซับซ้อนและต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ทว่าทางออกซึ่งได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางก็คือ การมีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แนวคิดเรื่องเครือข่ายจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการปัญหาขนาดใหญ่นี้ได้ แต่ปัจจุบันความเข้มแข็งของระบบเครือข่ายยังไม่เข้มแข็งพอ

4. รูปแบบองค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการทรัพยากรน้ำ

องค์กรที่จะมารับผิดชอบการจัดการทรัพยากรน้ำองค์ประกอบหลัก คือ ประชาคมลุ่มน้ำ ซึ่งประกอบด้วยผู้ใช้น้ำลำตะคองทุกภาคกิจกรรม ทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรม การพาณิชย์ และการบริการ ศูนย์กลางในการจัดการน้ำควรจะอยู่ที่ประชาชน ส่วนหน่วยงานราชการ จะเป็นประหนึ่งที่ปรึกษาหรืออาจจะขยายบทบาทหน้าที่ตามความเหมาะสม

5. อำนาจหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการทรัพยากรน้ำ

ประชาคมลุ่มน้ำจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในกระบวนการจัดการปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้ประชาคมอาจจะจัดตั้งคณะกรรมการชุดใหญ่ที่ดูแลคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่จะเข้าไปจัดการปัญหาแต่ละปัญหา โดยประชาคมจะเป็นผู้ตัดสินใจในทุกเรื่อง เพราะเชื่อว่าการมีส่วนร่วมขององค์ประกอบของประชาคม ย่อมมีการจัดการที่ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพมากกว่ารัฐในการนี้รัฐจะต้องมีกฎหมายรองรับความมีอยู่และให้อำนาจการจัดการลุ่มน้ำอย่างเต็มที่

5.6.2 ผลการวิเคราะห์แนวคิดกลุ่มอนุรักษ์ลำตะคองชุมชนมหาชัย

1. ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรน้ำ

รัฐโดยกรมชลประทานหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ กับการจัดการทรัพยากรน้ำ มีประสิทธิภาพไม่เพียงพอที่จะจัดการปัญหาต่าง ๆ เนื่องจากอาจจะมีกำลังคนไม่พอ การ

แก้ปัญหาล่าช้าไม่ทันการณ์ เนื่องจาก ข้อมูลหรือข่าวสารมาถึงล่าช้าหรือหน่วยงานราชการไม่ทราบข้อมูลหรือปัญหาเลย ในการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองนั้น ไม่มีหน่วยงานใดที่ชัดเจนในการมีอำนาจจัดการอย่างเด็ดขาด เช่น ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง เป็นต้น หน่วยงานที่มีอยู่ก็ขาดความจริงจัง อาจเนื่องจากขาดกำลังคน ขาดความรู้ที่ดีในการจัดการหรือขาดงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารหรือการระดมความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชนไม่มี ถ้ามีก็ไม่มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง

ส่วนประชาชนเองนั้นยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรดังกล่าว ประชาชนบางคนเห็นว่าไม่ใช่เป็นหน้าที่ของตนเอง เพราะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบทำอยู่แล้ว

2. ความคิดเห็นในเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ประชาชนมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรน้ำมากกว่าหน่วยงานราชการ เพราะ มีประสบการณ์ มีความยืดหยุ่นในการจัดการ ทั้งการใช้เทคโนโลยีซึ่งไม่จำเป็นต้องมีเทคโนโลยีระดับสูง ก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ นอกจากนี้ ยังมีกำลังคนมากกว่า ซึ่งจะมีประโยชน์ในการป้องกันปัญหาและเป็นหูเป็นตาในการเฝ้าระวังปัญหาได้ดีกว่าหน่วยงานของรัฐอีกด้วย ที่สำคัญคือประชาชนเป็นผู้ได้รับหรือเสียประโยชน์โดยตรงจากการใช้ทรัพยากรน้ำ อีกทั้งมีจิตใจที่ผูกพันกับสายน้ำมากกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงทำให้มีความทุ่มเทในการจัดการสูงกว่า

ที่ผ่านมา ประชาชนพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการจัดการน้ำของกรมชลประทาน และต้องการเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นกำลังหนึ่งของหน่วยงานราชการ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาต่าง ๆ พร้อมทั้งจะเป็นอาสาสมัคร แต่ฝ่ายประชาชนนั้นไม่เข้าใจว่าจะกำหนดบทบาทตนเองอย่างไรที่จะทำให้หน่วยงานราชการยอมรับ หรือยอมให้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำ

3. พัฒนาการและการปรับตัวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

พัฒนาการการจัดการทรัพยากรน้ำลำตะคอง มีพัฒนาการและการปรับตัวมาโดยตลอด แบ่งเป็น 3 ยุค ยุคแรก คือ การจัดการทรัพยากรน้ำที่ประชาชนจัดการกันเองโดยใช้ภูมิปัญญาที่สะสมถ่ายทอดกันมาแต่โบราณ โดยที่ยังไม่มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ยุคที่สอง

คือ ยุคที่รัฐเข้ามาจัดการเองทั้งหมด โดยมีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการ แต่ไม่มีภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และยุคที่สาม คือ ยุคที่ประชาชนปรับตัวเข้าสู่ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยตัวเอง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับรัฐ ต่างคนต่างดำเนินกิจกรรมของตนเอง บางครั้งสอดคล้องกับรัฐ บางครั้งขัดแย้ง แต่ในพื้นที่ชุมชนมหาชัยนั้น เมื่อขัดแย้งก็จะหาทางออกอื่นที่ไม่ใช่วิธีการรุนแรงหรือเผชิญหน้า

4. รูปแบบองค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการทรัพยากรน้ำ

รัฐสมควรที่จะเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียกับการใช้น้ำ ได้ร่วมมือในการจัดการปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ประชาชนหรือชุมชนนั้นมีกำลังคน มีองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำระดับหนึ่ง ส่วนรูปแบบขององค์กรนั้นให้ประชุมหารือตกลงกัน ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของคณะกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคอง โดยมีอำนาจหน้าที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน และมีกฎหมายรองรับ เป็นคณะกรรมการที่เป็นอิสระจากกระทรวงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อขจัดปัญหาความแตกต่างหรือความไม่สัมพันธ์กันระหว่างหน่วยงาน รูปแบบขององค์กรจะประกอบไปด้วย คณะกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำ ที่แบ่งเขตตามพื้นที่ทางการปกครองหรือพื้นที่ที่ตกลงกัน เพื่อแบ่งความรับผิดชอบในการควบคุมดูแลหรือบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ

5. อำนาจหน้าที่องค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการทรัพยากรน้ำ

การที่จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น เพื่อมาจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองหรือจะอยู่ในรูปใดก็ตาม องค์กรดังกล่าวนี้จะต้องมีอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจน ทำงานได้ทันทีและสามารถสั่งการหรือประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างฉับพลัน

5.7 การวิเคราะห์แนวคิดที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

เนื่องจากการศึกษาวิจัยนี้ มีข้อจำกัดบางประการในการจัดการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบางกลุ่มได้ เนื่องจากไม่สามารถจะนัดหมายกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวให้มีเวลาร่วมที่จะทำการสนทนากลุ่มพร้อมกันได้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาเดียวกันกับการ

สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนในแต่ละข้อ จากนั้นจึงจะนำมาวิเคราะห์แยกแยะความเหมือนหรือความแตกต่าง ก่อนที่จะนำคำตอบของแต่ละกลุ่มตัวอย่างไปวิเคราะห์ร่วมกับคำตอบของกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการหาคำตอบในแต่ละวิธีที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

สำหรับวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้ 3 กลุ่ม คือ

1. เจ้าหน้าที่เทศบาลนครนครราชสีมา
2. เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน
3. กรรมการชุมชนมหาชัย

ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายรายละเอียดของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในแต่ละกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

5.7.1 ผลการวิเคราะห์แนวคิดของเจ้าหน้าที่เทศบาลนครนครราชสีมา

1. ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรน้ำ

การขาดความตระหนักถึงความสำคัญของสายน้ำลำตะคองของประชาชน ส่งผลให้การจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่แก้ไขได้ยากยิ่ง เพราะขาดความร่วมมือร่วมใจกันในการดูแลรักษา พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีแต่การใช้ประโยชน์จากน้ำเพียงสถานเดียว ปัญหาด้านนโยบายและกฎหมาย อำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ยังคงไม่มีการกระจายสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องงบประมาณ การกระจายสู่ท้องถิ่นน้อยเกินไป จนไม่สามารถที่จะจัดการปัญหาบางอย่างได้ นอกจากทำให้ปัญหาทุเลาลงเท่านั้น ทำให้เกิดภาวะพึ่งพิงส่วนกลาง ทั้งที่การบริหารส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะผู้บริหารจะถูกตรวจสอบอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นระบบการเลือกตั้ง ซึ่งมีระบบสภาที่จะมีการตรวจสอบซึ่งกันและกัน

ประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐยังไม่ดีพอ หากทุกหน่วยงานทำงานตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์แล้ว ปัญหาต่าง ๆ ก็จะได้รับแก้ไขจัดการได้เป็นอย่างดี

2. ความคิดเห็นในเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเกิดขึ้นน้อย เนื่องจากประชาชนเห็นว่าเป็นปัญหาไกลตัว สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือการดิ้นรนทำมาหากินของชาวบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาและไม่ใส่ใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม เนื่องจากไม่ได้รับประโยชน์โดยตรง ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีปรากฏบางกลุ่มบางชุมชนนั้น มักจะเกิดจากโครงการที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ลงไปสนับสนุนหรืออยู่เบื้องหลัง ความเข้มแข็งของกลุ่มหรือชุมชนจึงไม่ยั่งยืน

3. พัฒนาการและการปรับตัวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำเฉพาะผู้ที่มีส่วนได้เสียหรือได้รับประโยชน์จากสายน้ำลำตะคอง เช่น เกษตรกร หรือผู้ที่มีบ้านติดลำน้ำ แต่การรวมตัวกันนั้นมักเกิดขึ้นจากแนวคิดของบุคคลภายนอกเข้าไปแนะนำ เช่น หน่วยงานราชการ หรือแม้แต่องค์กรพัฒนาเอกชน ไม่ได้เกิดจากพื้นฐานความต้องการของชุมชนเอง จึงขาดความต่อเนื่องและไม่เข้มแข็ง

4. รูปแบบขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการ

เมื่อศึกษาจากความล้มเหลวในอดีตพบว่า คณะกรรมการที่เคยแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อจัดการปัญหาเรื่องน้ำ ทั้งจากการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมและหรือจากการแต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเอง ยังไม่มีอำนาจที่แท้จริง เนื่องจากมาจากหลายหน่วยงาน และอยู่คนละกระทรวง ต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ประจำอยู่แล้ว การไปเพิ่มงานใหม่จึงทำให้เกิดภาระกับงานเดิมของตน ที่สำคัญคือไม่มีการยอมรับซึ่งกันและกัน อาจเนื่องมาจากแต่ละหน่วยงานมีเจ้านายของตนเองอยู่

ปัจจุบันมีหน่วยงานที่ทำงานซ้ำซ้อนกันหลายหน่วยงาน สาเหตุเพราะไม่มีการสื่อสารถึงกันหรือประสานงานกันในการจัดการต่าง ๆ รูปแบบองค์กรใดที่จะเกิดขึ้นใหม่ควรที่จะรวมงานต่าง ๆ ที่เหมือนกันไว้ในหน่วยงานเดียว

5. อำนาจหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการ

อำนาจหน้าที่ขององค์กรใหม่ไม่ควรให้มีการซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น งานต้องแบ่งกันให้ชัดเจน ควรจะรวมหน่วยงานที่มีหน้าที่การงานเหมือนกัน ไว้ในหน่วยเดียวกัน เพื่อความคล่องตัวในการปฏิบัติ และงบประมาณก็จะถูกนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.7.2 ผลการวิเคราะห์แนวคิดของเจ้าหน้าที่กรมชลประทาน

1. ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรน้ำ

จากสภาพธรรมชาติที่เปลี่ยนไป ทำให้ปริมาณน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคองมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากมีการใช้ที่ดินที่บริเวณเขาใหญ่เพื่อการบริหารและการท่องเที่ยว เช่น รีสอร์ท สนามกอล์ฟและโรงแรมต่าง ๆ สถานบริการเหล่านี้มีความต้องการใช้น้ำในปริมาณมาก และจะมีการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในกิจการของตน จึงทำให้น้ำที่ไหลลงอ่างน้อยลงกว่าแต่ก่อน ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจากการขาดการดูแลควบคุมจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้ กรมเจ้าท่า กรมการปกครองท้องถิ่น

ปัญหามลพิษรอบเขื่อน มีผู้บุกรุกเข้าไปใช้พื้นที่บริเวณมอปลาย่าง ริมถนนมิตรภาพ สร้างที่อยู่อาศัยและร้านอาหาร สํารวจเมื่อปลายปี พ.ศ.2543 มีจำนวนกว่า 470 ราย เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ฟ้องร้องดำเนินคดีมาตลอดเวลา แต่ก็ไม่สามารถจัดการปัญหาได้ และก็ยังคงมีการบุกรุกเรื่อยมา นับวันจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สาเหตุประการหนึ่งเนื่องจากเป็นปัญหาที่มีผู้ที่มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลัง หรือมีนักการเมืองปกป้องคุ้มครอง ปัญหานี้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถแก้ไขหรือจัดการปัญหาเพียงลำพังได้

ปัญหาคุณภาพน้ำต่ำ เนื่องจากชุมชนเหนือเขื่อนทั้งจากชุมชนเขตปากช่องและผู้บุกรุกรอบ ๆ เขื่อนปล่อยน้ำทิ้งและสิ่งปฏิกูลลงลำน้ำลำตะคองโดยตรง โดยไม่มีการบำบัดให้มีคุณภาพดีเสียก่อน นอกจากจะทำให้คุณภาพน้ำต่ำลงแล้ว ยังเกิดสาหร่ายสีน้ำเงินแกมเขียว ซึ่งถ้าสาหร่ายเหล่านี้ตายลง จะปล่อยสารพิษที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ ปะการึกการณนี้เกิดขึ้นในช่วงที่มีปริมาณน้ำน้อย

ท้ายอ่างเก็บน้ำหรือท้ายเขื่อนลำตะคองลงไป เป็นคลองธรรมชาติ มีสิ่งกีดขวางทางน้ำ เช่น ระเห็ดวิดน้ำของชาวบ้านที่ผันน้ำเข้านา และฝายกั้นน้ำซึ่งเป็นฝายที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเองหรือบางฝายก็เกิดจากหน่วยงานราชการบางหน่วยงานไปสร้าง แม้กระทั่งนักการเมืองบางคนก็ไป

สนับสนุนให้ชาวบ้านสร้าง การสร้างฝายดักที่กล่าวมาแล้ว ส่วนใหญ่ไม่ได้ขออนุญาตจาก กรมชลประทานซึ่งมีหน้าที่ดูแลน้ำล้นตลิ่ง เมื่อบางชลประทานจะจัดสรรน้ำไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ก็เกิดปัญหาน้ำไปถึงพื้นที่ที่กำหนดล่าช้าหรือบางครั้งก็ไปไม่ถึง เนื่องจากระหว่างทางถูกชาวบ้านผันน้ำเข้านาตนเองหมดก่อนที่จะไปถึงปลายทาง

กรมชลประทานเอง โดยเจ้าหน้าที่ ได้ใช้วิธีการตกลงกับชาวบ้านที่ต้องการใช้น้ำ ทำข้อตกลงเพื่อจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม แต่ปัญหาคือการไม่รักษาตลิ่งของชาวบ้านเอง ทำให้ระบบการจัดสรรน้ำไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

ปัญหาการประสานงานกันเป็นปัญหาที่สำคัญ หน่วยงานราชการต่าง ๆ ไม่มีการประสานงานกันอย่างจริงจัง และหน่วยงานราชการเองก็ไม่ได้ประสานงานกับประชาชน หรือผู้ใช้น้ำในภาคกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นอุปสรรคต่อการจัดการน้ำอย่างมาก

2. ความคิดเห็นในเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

การตื่นตัวของประชาชนมีมากขึ้น แต่ถูกจำกัดบทบาทไว้แต่เพียงกิจกรรมบางอย่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับ การจัดสรรน้ำในพื้นที่ของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เท่านั้น บทบาทยังไม่ขยายตัวไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างเป็นกระบวนการและครบถ้วน เป็นการมีส่วนร่วมแบบชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น เช่น การประชุมกลุ่มย่อยของผู้ใช้น้ำ เพื่อกำหนดปริมาณและเวลาในการได้รับน้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำควรจะส่งเสริมให้ประชาชนได้รับรู้ และมีส่วนร่วมทั้งระบบทุกขั้นตอน ซึ่งขณะนี้ได้มีความพยายามจะดำเนินการตามแนวคิดนี้

3. พัฒนาการและการปรับตัวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ประชาชนมีการปรับตัวเพื่อเข้าสู่กระบวนการจัดการน้ำทั้งด้วยตัวเอง และโดยวิธีร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ที่ผ่านมามีไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีความต่อเนื่องและเข้มแข็งขึ้น บางครั้งหน่วยงานของรัฐเองก็ขาดวิธีการนำเสนอหรือเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม กลุ่มหรือชุมชนหรือประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำนั้น ส่วนใหญ่มีความเดือดร้อนจึงต้องหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา บางชุมชนถึงแม้จะมีปัญหาเรื่องน้ำมากเพียงใดก็ตาม ก็ไม่มีความพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะนิสัยหรือความเคยชินกับความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เหมือนกับคำพูดที่ว่า เป็นไปตามบุญตามกรรม

4. รูปแบบขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการ

รูปแบบของหน่วยงานจะต้องมีลักษณะที่คล่องตัว มีอำนาจในตัวเอง สามารถทำงานได้อย่างครบถ้วน รอบด้าน และแก้ไขปัญหาก็ได้อย่างยืดหยุ่น มีกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกภาคกิจกรรมการใช้น้ำ ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ และชุมชนต่าง ๆ

พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ซึ่งยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาอยู่ขณะนี้จะเป็นตัวกำหนดบทบาทและวิธีทำงานได้ค่อนข้างมาก และหากมีการรวมหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ จัดตั้งเป็นกระทรวงใหม่ขึ้นมา ก็จะมีผลชัดเจนในเรื่องของการจัดการมากขึ้น

ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น มีหน้าที่ในการจัดการดูแลรักษาในระดับหนึ่ง เชื่อว่าหากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นไปอย่างสมบูรณ์ การจัดการปัญหาก็จะมีประสิทธิภาพขึ้น

5. อำนาจหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการ

องค์กรหรือหน่วยงานใหม่นั้นจะต้องมีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับจะสามารถทำงานได้อย่างคล่องตัว ไม่ต้องกลัวระบบลูปหน้าปะจมูก เพราะปัจจุบันนี้นั้นการปฏิบัติงานของกรมชลประทานเองก็ดูแลรับผิดชอบเรื่องการจัดการลำนํ้าลําตะคอง มักจะประสบปัญหาของการทำงานของหน่วยงานอื่นที่ไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องมาทำงานแทนโดยไม่ได้มีการปรึกษาหารือหรือตกลงกัน

อำนาจหน้าที่ที่จะกำหนดขึ้นมาใหม่นั้นจะต้องสามารถครอบคลุมการจัดการทรัพยากรน้ำทั้งหมดได้อย่างเป็นระบบและเป็นเอกภาพ ต้องมีกฎหมายรองรับให้มีอำนาจอย่างแท้จริง มีงบประมาณของตนเองในการจัดการตามโครงการต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมา และจะต้องมีเจ้าหน้าที่ที่กระตือรือร้น มีความรู้ มีมนุษยสัมพันธ์ที่จะทำงานร่วมกับบุคลากรอื่น ๆ ในองค์กรได้เป็นอย่างดี

5.7.3 ผลการวิเคราะห์แนวคิดของกรมการชลประทานมหาชัย

1. ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรน้ำ

หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องทรัพยากรน้ำ เช่น ชลประทาน มีงานมากเกินไป เจ้าหน้าที่ที่ไม่เพียงพอที่จะมาควบคุมดูแลทั้งหมดทั้งลำนํ้าได้ ปัญหาบางอย่างเกิดจากการกระทำของรัฐ

เอง เช่น การทิ้งน้ำเสีย เป็นต้น ในชุมชนขนาดใหญ่เช่นเทศบาลนครนครราชสีมา ระบบบำบัดน้ำเสียนั้นมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอที่จะจัดการน้ำเสียทั้งหมดได้

องค์กรพัฒนาเอกชนมีจำนวนน้อยเกินไป ศักยภาพไม่เพียงพอที่จะช่วยให้การจัดการดีขึ้น ส่วนใหญ่กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนมีกิจกรรมเน้นหนักไปในการสร้างจิตสำนึกให้รักลำนํ้าลำตะคองเท่านั้น ในส่วนของการจัดการด้านอื่น ๆ ยังไม่มีความชัดเจน และที่สำคัญคือองค์กรพัฒนาเอกชนไม่มีโอกาสได้ทำงานร่วมกับกรมชลประทาน อาจเป็นเพราะไม่มีคนคอยประสานงาน ต่างคนต่างทำในปัญหาหรือเรื่องเดียวกัน โดยไม่พบหน้ากันเลย

องค์กรพัฒนาเอกชน จังหวัด กรมชลประทานและอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ในการจัดการน้ำขาดการประสานงานกัน กลุ่มที่ทางจังหวัดให้นโยบายให้มีการจัดตั้งขึ้น คือ กลุ่มรักษาลำตะคอง โดยผ่านองค์กรท้องถิ่น เช่น เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้านเองก็ไม่รู้เรื่อง ไม่รู้จักว่ากลุ่มดังกล่าวทำงานอะไร อยู่ที่ไหน เป็นจุดอ่อนที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในระบบงานของรัฐที่ไม่ได้เกิดจากการก่อตัวของชุมชนเอง

2. ความคิดเห็นในเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ที่ผ่านมากรมชลประทานหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและตามคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา โดยไม่มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานเท่าที่ควร ทำให้การแก้ไขปัญหาบางครั้งล่าช้า ไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนผู้ใช้น้ำ ชุมชนเองพยายามเข้าไปมีบทบาทเพื่อช่วยคลี่คลายปัญหาหลายอย่าง แต่ไม่ได้รับการสนองตอบเท่าที่ควร บทบาทหน้าที่ของประชาชนควรจะมีการระบุไว้ในกระบวนการจัดการของรัฐ เพื่อให้ชุมชนมีสถานะทางการจัดการ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำควรได้รับอย่างสม่ำเสมอ เพราะจะเป็นฐานในการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งของชุมชน จะเห็นได้ว่าประชาชนพร้อมที่จะมีส่วนร่วม แต่รัฐยังไม่พร้อม

3. พัฒนาการและการปรับตัวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ปัญหาเรื่องน้ำเป็นปัญหาที่มักจะมีหน่วยงานรับผิดชอบไปแก้ไขให้ แต่เท่าที่ผ่านมารัฐเองไม่มีกำลัง หรือศักยภาพไม่เพียงพอในการจัดการ ชุมชนเองได้ใช้บริบทการมีส่วนร่วม โดยอาศัยความต้องการน้ำร่วมกันมาเป็นฐานในการจัดการ เช่น การรักษาความสะอาดของลำน้ำ

การปรับปรุงภูมิทัศน์รอบ ๆ ลำน้ำลำตะคอง หรือการจัดการแบ่งสรรน้ำตามปริมาณหรือรอบเวลา
กันเอง โดยการทำข้อตกลงร่วมกัน บางครั้งก็ร่วมกับรัฐ

ปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำลำตะคอง ไม่เพียงแต่จะจัดการกันเอง
เฉพาะชุมชนเท่านั้น แต่ได้ขยายบทบาทโดยร่วมกับองค์กรหรือกลุ่มในชุมชนอื่น เพื่อ
สร้างเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน และรัฐเองได้ตั้งกองทุน
ชุมชนหรือกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund – SIF) มาให้กลุ่มต่าง ๆ นำ
ไปดำเนินโครงการในกระบวนการการจัดการลำน้ำ ภายใต้แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมแบบเรียนรู้
ร่วมกัน

4. รูปแบบขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการ

ควรจะเป็นองค์กรอิสระ ที่ทำหน้าที่โดยเฉพาะเรื่องน้ำเท่านั้น เพื่อความสะดวกและ
คล่องตัวในการจัดการ รวมทั้งจะได้มีองค์ความรู้ในการจัดการน้ำอย่างแท้จริงและเป็นไปอย่าง
รอบด้านด้วย ผู้ที่จะมารับผิดชอบต้องมีความรู้ มีความสมัครใจและตั้งใจจริง ในการเข้ามาเป็น
คณะกรรมการร่วม ไม่เห็นด้วยที่จะไปบังคับฝืนใจหน่วยงานใดที่เขาไม่ให้ความสนใจหรืออยู่นอก
หน้าที่การจัดการ เพราะเชื่อว่าแต่ละหน่วยงานราชการก็ล้วนแต่มีหน้าที่ประจำกันอยู่แล้ว

ควรจะมีการแบ่งพื้นที่ในการจัดการปัญหา เพื่อให้เกิดความสามารถในการจัดการได้
เช่น เทศบาลรับผิดชอบในเขตเทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบลก็รับผิดชอบในพื้นที่ปกครอง
ของตนเอง เมื่อเป็นดังนี้ทุกคนจะรู้ว่าตนเองมีหน้าที่อยู่ตรงไหน ไม่ควรมอบหมายหน้าที่ให้องค์กร
ใดมากเกินไป เพราะจะไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน การประเมินผลหรือติดตามการดำเนิน
กิจกรรมจะทำได้ยาก

5. อำนาจหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานใหม่ที่จะมารับผิดชอบการจัดการ

อำนาจนั้นจะต้องสามารถเอื้อให้การทำงานจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำบรรลุเป้าหมาย
องค์ประกอบของคณะกรรมการจะต้องมีอำนาจในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง โดยไม่จำเป็นต้อง
พึ่งพาส่วนกลาง ประชาชนหรือผู้ใช้น้ำจะต้องมีอำนาจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาหรือ
เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการได้ และการตัดสินใจทั้งหมดให้คณะกรรมการเป็น
ผู้ตัดสินใจ โดยยึดหลักความเป็นธรรมมากกว่าการใช้อำนาจทางการเมือง

ส่วนอำนาจในการจัดการระดับพื้นที่หรือระดับย่อยลงไปนั้นให้องค์การปกครองท้องถิ่น ส่งเรื่องหรือนำเสนอให้คณะกรรมการระดับสูงกว่าร่วมพิจารณา โดยมีฐานคิดว่าลุ่มน้ำลำตะคอง เป็นหนึ่งเดียวกัน

5.8 สรุปแนวคิดรวบยอดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำกรณีพื้นที่ ลุ่มน้ำลำตะคองนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลการแบบเจาะลึก (In-depth Interview) จาก กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 3 กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำ ลำตะคองไว้ ดังนี้ 1. เจ้าหน้าที่เทศบาลนครนครราชสีมา 2. เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน 3. กรรมการชุมชนมหาชัย ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นี้ ผู้วิจัยได้ กำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้ 2 กลุ่ม ดังนี้ 1. องค์กรพัฒนาเอกชน 2. กลุ่มอนุรักษ์ลำตะคองชุมชน มหาชัย สำหรับหัวข้อหรือประเด็นคำถามนั้นผู้วิจัยได้ใช้คำถามแบบเดียวกัน

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดรวบยอดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการ พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ลุ่มน้ำลำตะคอง ดังปรากฏผลดังนี้

ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองนั้น มี หลายประการซึ่งทำให้การจัดการไม่ประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. ประชาชนยังขาดความตระหนักหรือยังขาดจิตสำนึกในคุณค่าของลำตะคอง เนื่องจาก เห็นว่าไม่ใช่ของตน คิดว่าเป็นของสาธารณชนหรือของรัฐ จึงคิดแต่จะหาประโยชน์จาก ทรัพยากรน้ำเพียงอย่างเดียว ส่วนประชาชนที่ทำงานอนุรักษ์ลำตะคองก็มีลักษณะทำงานเป็นเอกเทศ ทั้งนี้เพราะยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการทำงานร่วมกับองค์กรอื่น ๆ

2. กรมชลประทานและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำมีหลายหน่วยงาน แต่การทำงานไม่มีการประสานงานกัน บางครั้งเกิดความขัดแย้งกันเอง บางครั้งทำงานซ้ำซ้อนสิ้น เปลืองงบประมาณ

3. ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำขาดการดูแลควบคุมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือปล่อยปละละเลย ทำให้เหตุการณ์หรือปัญหาบางอย่างขยายตัวจนยากที่จะแก้ไข เช่น การ รุกใช้พื้นที่เขตชลประทานบริเวณมอปลาย่าง ซึ่งอยู่ติดอ่างเก็บน้ำลำตะคอง ทำให้สิ่งปฏิกูลและ น้ำเสียไหลลงอ่าง

4. เจ้าหน้าที่ที่ดูแลรักษาลำน้ำมีน้อยเกินไป หรือไม่มีงานมากเกินไป หรือไม่มีประสิทธิภาพน้อยเกินไป ขาดความกระตือรือร้นจนทำให้ภารกิจหรือปัญหาบางอย่างที่สำคัญไม่ได้รับการแก้ไขจัดการได้อย่างทัน่วงที

5. อำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำลำตะคอง ยังไม่มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างจริงจัง รวมถึงการกระจายอำนาจทางการเงินการคลังด้วย จึงทำให้ความสะดวกรวดเร็วในการทำงานลดน้อยลง

6. หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำมีความรู้หรือความรอบรู้ไม่เพียงพอ ข้อมูลข่าวสารบางอย่างล่าช้า ขาดองค์ความรู้แบบองค์รวมในการจัดการ อีกทั้งยังขาดการวิจัยและพัฒนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

7. การประชาสัมพันธ์หรือการข่าวสารที่จะทำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสื่อสารให้ประชาชนรับรู้นั้นไม่มีประสิทธิภาพ ยังผลให้การทำงานของหน่วยงานราชการเองขาดความร่วมมือ

8. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับลำตะคองมีจำนวนน้อยเกินไป ไม่เพียงพอที่จะทำงานให้ครอบคลุมการจัดการทั้งกระบวนการได้ โดยเฉพาะในระดับพื้นที่

พัฒนาการและการปรับตัวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคอง เกิดขึ้นอย่างเงียบ ๆ แต่มีความต่อเนื่องกันมายาวนาน ในสมัยก่อนที่กรมชลประทานจะเข้ามาจัดการประชาชนในแต่ละท้องถิ่นที่ตลอดสายน้ำมีการจัดการตามแบบประเพณี คือ มีการประชุมพูดคุยตกลงกันอย่างง่าย ๆ โดยมากผู้ควบคุมกติกาก็คือกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่เป็นเจ้าของฝ่ายปัญหาต่าง ๆ ก็จะได้รับ การแก้ไขบรรเทาอย่างรวดเร็ว การจัดการแบบชาวบ้านมีความยืดหยุ่นมาก เนื่องจากไม่มีลักษณะที่เป็นทางการ จนกระทั่งกรมชลประทานมายึดอำนาจการจัดการไปไว้ในมือเพียงฝ่ายเดียว ประชาชนถูกกันออกจากระบบการตัดสินใจ ทำให้ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ต่อมาประชาชนได้ปรับตัวกันอีกครั้งเพื่อพยายามเข้ามาจัดการปัญหาต่าง ๆ กันเอง การรวมตัวเป็นกลุ่มกระจัดกระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ และต่อมาพัฒนาเป็นเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนความรู้และมีการเรียนรู้ร่วมกัน ขยายวงกว้างออกไปในเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย โดยแยกส่วนออกจากระบบราชการโดยสิ้นเชิง เหมือนไม่เกี่ยวข้องกัน เช่น การสร้างฝายไว้จัดการน้ำเอง หรือการดูแลรักษาขุดลอกหรือปรับภูมิทัศน์ให้ดูสวยงามตามริมฝั่งน้ำ บางแห่งปลูกต้นไม้เพื่อสร้างพื้นที่รับน้ำที่เหมาะสมให้กับลำตะคอง เหล่านี้เป็นต้น ความพยายามของประชาชนได้รับความสนใจ จนในที่สุดก็มีการบัญญัติไว้ในแผนนโยบาย กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ซึ่ง เพื่อเปิดโอกาสให้กับประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ทำให้ความหวังที่จะเห็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคองเป็นจริงขึ้นมา

จากผลการวิเคราะห์คำตอบต่าง ๆ นั้น จะเห็นว่าทุกกลุ่มตัวอย่างมีความปรารถนาที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองอย่างเต็มรูปแบบ โดยการเพิ่มบทบาทจากผู้ถูกกระทำ มาเป็นผู้กำหนด และการมีส่วนร่วมนั้นควรจะให้ครอบคลุมทั้งกระบวนการทุกขั้นตอน เพื่อการจัดการที่สมบูรณ์แบบและตอบสนองความต้องการร่วมกันของสังคมได้ ไม่ใช่การจัดการแบบต่างคนต่างทำแบบทุกวันนี้

ส่วนรูปแบบองค์กรที่จะมาทำหน้าที่จัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองนั้น ควรจะเป็นองค์กรเดียวที่ครอบคลุมการทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำไว้ทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อความคล่องตัวในการจัดการ โดยอาจจะเป็นในรูปแบบคณะกรรมการลุ่มน้ำหรือประชาคมลุ่มน้ำ ส่วนอำนาจหน้าที่นั้นควรบัญญัติไว้ให้เกิดความสะดวกในการจัดการต่าง ๆ ด้วย องค์กรประกอบที่สำคัญที่สุด คือ ประชาชนจะต้องเข้ามามีบทบาทอย่างชัดเจนในคณะกรรมการดังกล่าว และเป็นผู้ที่มีอำนาจด้วย